

УДК 004.330.658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/174-7>**Микула Р. В.**

аспірант,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Національної академії аграрних наук України

Залізко В. Д.

доктор економічних наук, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Mykula Ruslan

National Science Center «Institute of Agrarian Economics»

Zalizko Vasyl

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АПК В УМОВАХ COVID-19

У міру того як COVID-19 продовжує поширюватися по всьому світу, важливо враховувати його справжні і потенційні наслідки для агропродовольчого сектору з погляду як поставок продовольства, так і попиту на нього. Забезпечення безперервного функціонування глобальних і національних ланцюжків поставок продовольства матиме вирішальне значення для забезпечення поставок та запобігання продовольчої кризи в країнах, які вже стикаються з проблемами продовольчої та харчової безпеки, зменшуючи загальний негативний вплив пандемії на світову економіку. Розглянуто результати застосування різних засобів для подолання пандемії COVID-19 за кордоном та наведено конкретні приклади. Системно висвітлено питання щодо визначення перспективних векторів розвитку вітчизняної аграрної економіки в контексті протидії пандемії, а також проведено комплексну оцінку рівня економічних збитків на макрорівні.

Ключові слова: розвиток АПК, COVID-19, інновації в управлінні, децентралізація, інноваційний розвиток, пандемія.

INNOVATIVE ACTIVITY AS A STIMULATOR DEVELOPMENT OF APK

As COVID-19 continues to spread around the world, it is important to consider its real and potential implications for the agri-food sector in terms of both food supply and demand. Ensuring the continued functioning of global and national food supply chains will be crucial to ensuring these supplies and preventing a food crisis in countries already facing food and food security challenges, reducing the overall negative impact of the pandemic on the world economy. It is clear that the COVID-19 pandemic has turned the world upside down, including agriculture. It is now necessary to procure more effort from different graduates working in different fields to analyze the consequences. In the current situation, how much long-term data will there be. The agri-food sector already employs the majority of self-employed and paid workers in developing countries. However, many of these jobs are currently characterized by a shortage of decent work due, in particular, to weak labor market institutions, including inefficient law enforcement agencies, weak labor inspection bodies and insufficient compliance. Employees, especially in agriculture, landless farmers, small traders and commodity producers, whose trade conditions have deteriorated, have become vulnerable to such crises. Furthermore, strong monitoring of food prices and markets, as well as transparent dissemination of information, will strengthen the ability of regulators to ensure effective management of the food market and will prevent panic buying of goods. In this context, it is critical to ensure the free flow of international trade while guaranteeing quality jobs in food supply systems. The results of the application of various tools to overcome the COVID-19 pandemic abroad are considered and specific examples are given that have already been implemented or are in the process of implementation in the European Union. This article will be useful to other researchers and business owners. The issue of the Ukrainian economy's ability to withstand the COVID-19 pandemic was raised and the potential for damage to Ukraine's economy was assessed.

Keywords: COVID-19, degitalization, innovations in management, decentralization, innovative development, pandemic.

JEL classification: O15, O23

Постановка проблеми. Важливим аспектом у житті людини є рівень та сталість її доходів. Соціальні та економічні чинники формують сприятливе або негативне середовище для підприємств, які, своєю чергою, впливають на доходи людей та формують ринок.

На думку авторів, досить імовірним є сценарій, що подальше поширення COVID-19 поставить під загрозу продовольчу безпеку країни та дестабілізує АПК. Інші пандемії, включаючи ГРВІ, атипову пневмонію та пташиний грип, призвели до зростання цін на продукти харчування та спричинили паніку ринку в районах, що постраждали. На щастя, ми поки що не спостерігали основних ознак того, що COVID-19 призводить до дефіциту продуктів харчування, але нові штамми можуть погіршити агроекономічну стабільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пандемія COVID-19 за лічені місяці змінила усталений світовий устрій, вплинувши на абсолютну більшість сфер життєдіяльності. Україна не стала винятком: падіння економіки, виклики у внутрішній і зовнішній політиці, оборонному та енергетичному секторах найближчим часом відчуватимуться все гостріше.

Під час дослідження використовувалися праці відомих дослідників: І.В. Гончаренко [9], М.П. Талавірі [10] (у сфері біоенергетичної незалежності), М.Й. Маліка [11], О.Г. Булавки [13] (у сфері розвитку АПК та сільських територій), О.А. Козак [12] (у сфері продовольчої безпеки) та ін.

Ураховуючи відносно незначну кількість якісних досліджень впливу пандемії COVID-19 на управління

інноваційним розвитком АПК, є потреба в розвитку цієї теми. Вищезазначені дослідники у своїх працях здійснили ту роботу, яка дасть поштовх до кращого вивчення проблематики впливу пандемії не лише на агропромисловий сектор, а й на інші галузі економіки. При цьому варто не забувати, що експорт аграрної продукції залежить від країн, які його замовлятимуть, тому подолання кризового стану можливе лише в двосторонньому режимі.

Мета статті полягає у висвітленні впливу інноваційної діяльності в економіці АПК у контексті пандемії COVID-19. Завданням дослідження є також провести оцінювання міжнародного досвіду впровадження інновацій для повернення докарантинних соціально-економічних показників.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство забезпечує засоби існування для понад одного мільярду людей у всьому світі і залишається основою розвитку багатьох країн із низьким рівнем доходу, на які припадає 60,4% зайнятості, чий внесок у внутрішній продукт деяких країн становить дві третини валового внутрішнього продукту. Цей сектор особливо важливий в Африці й Азії, де його частка в зайнятості значна. Це основне джерело зайнятості для жінок, які становлять 41,9% сільськогосподарської робочої сили в країнах, що розвиваються [1].

Незважаючи на зниження частки у світовій зайнятості, обсяг сільськогосподарського виробництва продовжував зростати [2]. Поряд з урбанізацією, збільшенням доходів на душу населення і можливостями експорту трансформація продовольчої системи призводила до створення нових робочих місць у більш широкому агропродовольчому секторі, який включає сільське господарство і суміжні несільськогосподарські сектори, такі як переробка, виробництво, маркетинг продуктів харчування, транспорт і приготування їжі. В агропродовольчому секторі вже зайнято більшість осіб, що займаються самостійною й оплачуваною зайнятістю в країнах, що розвиваються. Однак нині багато із цих робочих місць характеризуються дефіцитом гідної праці, зумовленим, зокрема, слабкими установами ринку праці, у тому числі неефективними правоохоронними органами, слабкими органами інспекції праці та недостатньо повним дотриманням норм; неадекватними умовами для розвитку підприємств; низькою продуктивністю праці; зміною клімату; поширеною неформальністю; поганою інфраструктурою; обмеженим доступом до соціального захисту та інших послуг, включаючи освіту та охорону здоров'я. Додаткові проблеми виникають у результаті збільшення впливу на сільськогосподарських працівників різних чинників ризиків у галузі безпеки та гігієни праці, навколишнього середовища і біологічних небезпек, у тому числі пов'язаних із хімічними речовинами, шумом, травмами опорно-рухової системи та тепловим впливом.

Панічна закупка та накопичення продовольства споживачами, а також заходи національної політики у сфері торгівлі, що пов'язані з пандеміями, зокрема будь-які обмеження на експорт, можуть викликати ріст цін та збільшення їх волатильності, дестабілізувавши міжнародні ринки. Попередні кризи продемонстрували, що такі заходи передусім наносять збиток країнам із низьким рівнем доходу та дефіцитом задоволення.

Продовольча криза 2007–2008 рр. збільшила масштабність бідності серед тих, хто вже був за межею бідності [3]. Наймані працівники, особливо в сільському господарстві, безземельні фермери, дрібні торговці та товаровиробники, умови торгівлі яких погіршилися, стали уразливими до подібних кризових ситуацій.

Сильний моніторинг цін на продукти харчування та ринків, а також прозоре розповсюдження інформації посилять можливості регуляторів забезпечити ефективне управління ринком продовольства та дадуть змогу запобігти панічній покупці товарів. У цьому контексті критично важливо забезпечити вільні потоки міжнародної торгівлі та при цьому гарантувати якісні робочі місця в системах поставок продовольства.

Найбільші економіки світу по-різному реагували на кризу, яку спричинила пандемія COVID-19. Розглянемо деякі варіанти інноваційного рішення криз у сільському господарстві, які вже були здійснені чи їхні наміри були проголошені в законодавчому секторі.

Уряд Канади ухвалив план економічного реагування на COVID-19 для підтримки канадців та бізнесу. Для підтримки підприємств, які стикаються з утратою доходів, та для запобігання скороченню звільнень уряд пропонує надати тимчасові субсидії на заробітну плату терміном на три місяці. Субсидія дорівнюватиме 10% доходу, до максимального розміру 1 375 доларів на працівника та 25 тис доларів на роботодавця [4]. Підприємства зможуть негайно скористатися цією підтримкою, зменшивши свої грошові перекази з податку на прибуток, утриманого з доходу їхніх працівників. Роботодавці, які отримують вигоду від цього заходу, включатимуть корпорації, а також некомерційні організації та благодійні організації.

Програма доступності кредитів для бізнесу дасть змогу Банку розвитку бізнесу Канади (BDC) та службі розвитку експорту Канади (EDC) надати додаткову підтримку на суму понад 10 млрд дол., переважно спрямовану на малий та середній бізнес. Це буде ефективним інструментом, який допоможе життєздатному бізнесу залишатися стійким у ці дуже складні часи. BDC та EDC співпрацюють із кредиторами приватного сектору для координації кредитних рішень для окремих підприємств, у тому числі в таких секторах, як нафта та газ, повітряний транспорт та туризм. Короткострокові кредити, доступні фермерам та агропродовольчому сектору, також виплачуватимуться через Farm Credit Canada.

Уряд Італії схвалив антикризові заходи на 25 млрд євро (\$27 млрд) ще в середині березня. Вони включають 5 млрд євро на держгарантії по кредитах, підтримку тимчасово відсторонених від роботи, мораторій на виплати по кредитах, у тому числі іпотечні, для малого і середнього бізнесу. Бізнес-асоціації скажуться, що коштів недостатньо, отримати їх складно. Уряд готує пакет стимулюючих заходів ще на 30 млрд євро [5].

У Франції основні заходи підтримки бізнесу в рамках зазначених напрямів включають:

– 31 млрд євро на фінансування програми підтримки зайнятості: роботодавці виплачують працівникам до 84% від «чистого» доходу або 100% у разі мінімального розміру оплати праці, які компенсуються державою в розмірі, що не перевищує 4,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на кожного співробітника;

– 8 млрд євро субсидій «Фонду солідарності» для надання підприємствам малого бізнесу, які мають оборот нижче 1 млн євро на рік і які втратили понад 50% за підсумками березня 2020 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року;

– 3 млрд євро на скасування податків і соціальних зборів для компаній і самозайнятих, що зазнають економічних труднощів, з урахуванням індивідуальної оцінки кожного випадку. Великі компанії, які скористалися відстрочкою сплати податків і зборів, але при цьому виплатили дивіденди акціонерам, повинні будуть відшкодувати відповідні витрати бюджету і заплатити штраф;

– 3,9 млрд євро на підтримку технологічних стартапів;

– 8 млрд євро на підтримку сектору автомобільної промисловості з акцентом на екологічні види транспорту, а також створення фонду в розмірі 1 млрд євро з метою сприяння модернізації, діджиталізації та автоматизації виробничих ланцюжків, сприяння організації навчальних програм для співробітників у період відсутності роботи;

– 180 млрд євро на фінансування відстрочки виплат по корпоративних боргових зобов'язань на термін до шести місяців;

– 3 млрд євро на фінансування відстрочок щодо термінів сплати оренди та вартості комунальних послуг для малих підприємств;

– 3,5 млрд євро на підтримку авіапромисловості, включаючи фінансування відстрочки зі сплати експортних кредитів авіавиробників і створення більш сприятливих умов оплати для покупців;

– 315 млрд євро для надання державних гарантій за кредитами комерційних підприємств на період до 21 грудня 2020 р.;

– 20 млрд євро у формі державних гарантій окремо передбачено для компаній, що представляють стратегічну значимість для економіки [6].

Специфіка німецької концепції допомоги бізнесу своєрідна. Це зумовлено тим, що в Німеччині найважливішими роботодавцями і взагалі основою економіки є не великі концерни, а середні, малі та мікропідприємства, а також федеративний лад у країні. Тому у ФРН допомагати бізнесу будуть паралельно як уряд, так і федеральні землі – кожна згідно зі своїми можливостями і пріоритетами.

Серед заходів боротьби з економічними наслідками пандемії COVID-19 є окрема загальнонаціональна програма підтримки мікропідприємств і самозайнятих обсягом у 50 млрд євро. Ці гроші будуть взяті з прийнятого в той же день додаткового державного бюджету в 156 млрд євро.

Що ж стосується регіональних заходів підтримки малих і середніх підприємств, то, наприклад, найбільша за кількістю жителів федеральна земля Північний Рейн – Вестфалія на додаток до програми уряду ФРН прийняла рішення виплачувати до 25 тис євро фірмам із кількістю працівників до 50 осіб. Умова: скорочення виручки як мінімум на 50% або тимчасове закриття підприємства через карантинні заходи влади [7].

Своєю чергою, земля Баден-Вюртемберг готова одноразово виплатити підприємствам такого розміру до 30 тис євро. У Баварії аналогічну суму можуть запросити фірми з числом працівників до 250 осіб. А земля Бранденбург вирішила надати компаніям із персоналом до 100 співробітників навіть 60 тис євро. До того ж у всіх землях на малий і середній бізнес чекають різні тимчасові податкові пільги [7].

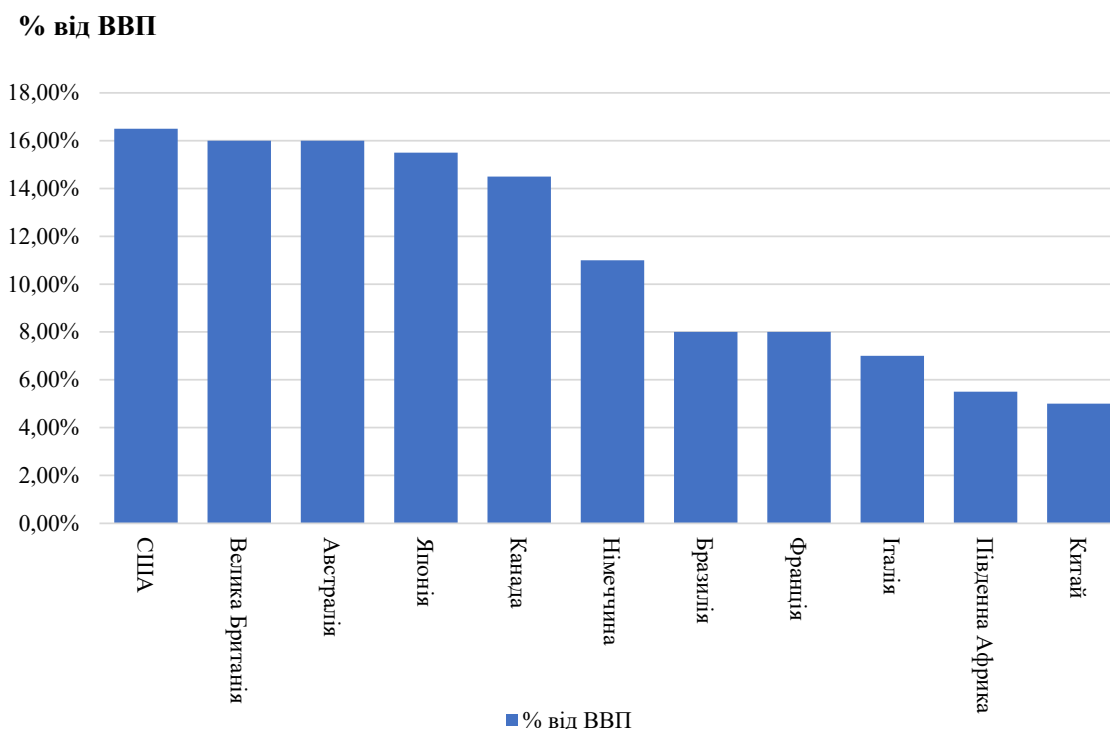

Рис. 1. Державна підтримка у 2020 р., % до ВВП

Джерело: сформовано на основі [13]

У 2020 р. американським фермерам виділено 19 млрд дол. США на підтримку сільського господарства і подолання наслідків, викликаних пандемією COVID-19. Програма включала прямі виплати виробникам і масові закупівлі м'ясної, молочної та сільськогосподарської продукції, які також спрямовано на допомогу нужденним. Дотації торкнулися фермерів і власників ранчо, які постраждали від пандемії COVID-19. Прямі виплати виробникам становили 16 млрд дол., а на закупівлі у фермерів їх продукції було виділено 3 млрд дол. Окрім того, Міністерство сільського господарства США в липні 2020 р. отримало додаткові 14 млрд дол. для допомоги фермерам та ранчо [8].

На останок про заходи фіскальної підтримки, які є важливим важелем, на який уряди можуть натиснути, щоб протистояти негативному впливу COVID-19 на економіку. Розглянемо розмір пакету фінансової допомоги у відсотковому значенні від ВВП країн.

Висновки. Сільське господарство – одна з найбільш непередбачуваних галузей. Цей принцип зараз стає ще більш правдивим. Фермери, виробники продуктів харчування, роздрібні магазини та практично всі зацікавлені сторони сектору зараз задаються питанням, що буде далі.

По-перше, пандемія та карантинні заходи систематично повторюватимуться, і наявних зусиль, безумовно, буде недостатньо. Передбачається розроблення

середньо- та довгострокових програм «виживання економіки» для управління довгостроковими ефектами, включаючи ті, що впливають на сільське господарство.

Очевидно, що пандемія COVID-19 перевернула світ, включаючи сільське господарство. Зараз потрібно набагато більше зусиль від різних учених, що працюють у різних галузях, для аналізу наслідків.

Ураховуючи наявні чинники, автори разом зі спеціалістами МІЦ (Міжнародного інноваційного центру) рекомендують такі заходи для подолання наслідків пандемії COVID-19:

1. Збільшити виділення бюджетних асигнувань на субсидії виробникам сільськогосподарської техніки.

2. Представити пропозиції з питань видання додаткових коштів на збільшення обсягів нових та пролонгація на строк до одного року діючих кредитів, виданих за пільговою ставкою сільськогосподарським товаровиробникам.

3. Запропонувати варіанти розроблення механізму зниження волатильності цін на зерно для виробників муки.

4. Запропонувати варіанти державної підтримки сільськогосподарських виробників під час розроблення, впровадження та експлуатації європейських технологічних та цифрових інновацій.

5. Розглянути питання про зниження вартості перевезень залізничним транспортом експортної продукції АПК.

Список використаних джерел:

1. ILO. URL: <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends-for-women2017/lang--en/index.htm>.
2. IFAD. URL: <https://www.ifad.org/en/web/knowledge/publication/asset/39240288>.
3. Impact of the global food crisis on the poor: what is the evidence. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.371.4699&rep=rep1&type=pdf>.
4. Canada's COVID-19 Economic Response Plan. URL: <https://www.canada.ca/en/department-finance/economic-response-plan.html>.
5. Gazzetta Ufficiale. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/03/17/20G00034/sg>.
6. Страновой обзор: Опыт Франции в борьбе с COVID-19. URL: [https://ach.gov.ru/upload/pdf/Страновой %20обзор_Франция_рус.pdf](https://ach.gov.ru/upload/pdf/Страновой%20обзор_Франция_рус.pdf).
7. Как в Германии спасают малый и средний бизнес от коронавируса. URL: <https://www.dw.com/ru/как-в-германии-спасают-малый-и-средний-бизнес-от-коронавируса/a-52916009>.
8. США выделяют 19 млрд долларов на поддержку фермеров из-за коронавируса. URL: <https://www.dw.com/ru/сша-выделят-19-млрд-долларов-на-поддержку-фермеров-из-за-коронавируса/a-53170538>.
9. Гончаренко І.В. URL: https://scholar.google.com/citations?user=E_ZHVOcAAAAJ&hl=uk.
10. Талавиря М.П. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=OITc9u0AAAAJ&hl=uk>.
11. Малік М.Й. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=PnNMnEAAAAJ&hl=uk>.
12. Козак О. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=BeaHV4YAAAAJ&hl=uk>.
13. Булавка О. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=jJXzz7kAAAAJ&hl=ru>.
14. Comparing G20's cash cannon in 2020. URL: <https://economics.rabobank.com/publications/2021/april/comparing-g20s-cash-cannon-in-2020/>.

References:

1. ILO. Available at: <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends-for-women2017/lang--en/index.htm> (accessed 10 August 2021).
2. IFAD. Available at: <https://www.ifad.org/en/web/knowledge/publication/asset/39240288>.
3. Impact of the global food crisis on the poor: what is the evidence. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.371.4699&rep=rep1&type=pdf>.
4. Canada's COVID-19 Economic Response Plan. Available at: <https://www.canada.ca/en/department-finance/economic-response-plan.html>.
5. Gazzetta Ufficiale. Available at: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/03/17/20G00034/sg>.
6. Stranovoj obzor: Opyt Franczii v bor'be s COVID-19 [Country Profile: French Experience in Combating COVID-19]. Available at: [https://ach.gov.ru/upload/pdf/Страновой %20обзор_Франция_рус.pdf](https://ach.gov.ru/upload/pdf/Страновой%20обзор_Франция_рус.pdf).
7. Kak v Germanii spasayut malyj i srednij biznes ot koronavirusa [How small and medium-sized businesses are being saved from coronavirus in Germany]. Available at: <https://www.dw.com/ru/как-в-германии-спасают-малый-и-средний-бизнес-от-коронавируса/a-52916009>.

8. SShA vy`delyat 19 mlrd dollarov na podderzhku fermerov iz-za koronavirusa [US to Allocate \$ 19 Billion to Support Farmers Amid Coronavirus]. Available at: <https://www.dw.com/ru/сша-выделят-19-млрд-долларов-на-поддержку-фермеров-из-за-корона-вируса/a-53170538>
9. Iryna Honcharenko, Goncharenko I.V. Available at: https://scholar.google.com/citations?user=E_ZHVOcAAAAJ&hl=uk.
10. Talavirya Mykola Petrovich. Available at: <https://scholar.google.com/citations?user=OITc9u0AAAAJ&hl=uk>.
11. Mykola Yosypovych Malik. Available at: <https://scholar.google.com/citations?user=PnNMMnEAAAAJ&hl=uk>.
12. Olga Kozak. Available at: <https://scholar.google.com/citations?user=BeaHV4YAAAAJ&hl=uk>.
13. Bulavka Oleksii. Available at: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=jJXzz7kAAAAJ&hl=ru>.
14. Comparing G20's cash cannon in 2020. Available at: <https://economics.rabobank.com/publications/2021/april/comparing-g20s-cash-canon-in-2020>.